

4-ąjį Lietuvos istorikų suvažiavimą prisiminus

Simonas Jazavita

2017 m. rugsėjo mėn. Kaunas trumpam vėl tapo laikinąja sostine. Tik šį kartą ne Lietuvos valstybės, o Lietuvos istorikų bendruomenės. Mat čia praūžė 4-asis Lietuvos nacionalinio istorikų komiteto organizuotas Lietuvos istorikų suvažiavimas, kuris rengtas ir dedikuotas ypatingai sukakčiai – artėjančiam Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui – paminėti. Tuo tikslu buvo parinktas ir pavadinimas *Vasario 16-osios Lietuva: pirmtakai ir paveldėtojai*. Būtent su šia tema siejosi ir pirmasis plenarinis pranešimas, kurį maloniai perskaitė garbus svečias, o kartu ir senas Lietuvos istorikų bendruomenės bičiulis prof. dr. Joachimas Tauberis iš Hamburgo universiteto. Jis pabrėžė aplinkybes, kuriomis Lietuvos Taryba galėjo paskelbti Vasario 16-osios aktą, taip pat akcentavo, kad Tarybos laimėjimas buvo ne tik užtvirtinta nepriklausomos Lietuvos su sostine Vilniuje idėja, bet ir tai, kad būsimoji valstybė turėjo tvarkytis demokratiniais pagrindais. Taip buvo pristatyta istorinio sprendimo reikšmė praėjus šimtui metų. Vėliau ėjo įvadinė diskusija, kurioje dalyvavo gausus ekspertų būrys iš įvairių institucijų: kalbėjo prof. habil. dr. Viktorija Daujotytė, Užsienio reikalų ministerijos ambasadorius ypatingiems pavedimams prof. dr. Alfonsas Eidintas, Lietuvos istorijos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas dr. Česlovas Laurinavičius, Vilniaus universiteto prof. dr. Raimundas Lopata, Vytauto Didžiojo universiteto doc. dr. Andžejus Pukšto. Diskusiją moderavo ir įsitraukti auditoriją kvietė Lietuvos istorijos instituto direktorius, Vytauto Didžiojo universiteto prof. dr. Rimantas Miknys. Šioje diskusijoje daugiausia svarstyta, kiek Vasario 16-oji buvo geopolitinis stebuklas, o kiek tai buvo tikslingas žmonių valios pasiryžimo rezultatas. Po šių diskusijų įvairių sričių istorikai tikrai neskubėjo skirstytis, o ilgai tęsė neformalias diskusijas.

Vėliau dvi dienas laukė įtemptas darbas sekcijoje. Didelio tautinio atgimimo ekspertų dėmesio susilaukė sekcija *Vasario 16 d. ištakos: modernėjanti Lietuva / lietuvių visuomenė*, kurioje buvo svarstomi klausimai: kiek Rusijos imperijos valdžia protegavo lietuvių tautinio judėjimo atstovus, o kiek jų siekiams trukdė. Aktuali buvo ir sekcija *Atminties tyrimai ir istorijos politika: naujovės, kontroversijos, debatai*, kadangi joje iš akademinės pusės stengtasi įvertinti ir labai aktualias diskusijas visuomenėje, pavyzdžiui, apie

paminklo statybas Lukiškių aikštėje. Kita labai dominanti visuomenėje tema – kodėl 1940 m. nebuvo pasipriešinta okupacijai, ar blogiausiu atveju netektų to pakartoti ir XXI a. Šią diskusiją vertingomis mokslinėmis įžvalgomis pildė sekcijos *Kodėl stokota valios priešintis?: valstybingumo praradimas 1940 m.* dalyviai. Nenuostabu, kad ši tema sulaukė didelio Kauno visuomenės dėmesio, o kartu ir audringų pranešėjų ir klausytojų diskusijų. Dalis diskutuojančiųjų visgi manė, kad Lietuva turėjo visas galimybes gana veiksmingai priešintis okupacijai, tačiau politinis elitas tikslingai nusprendė nesipriešinti. O kiti grindė versiją, kad priimtas sprendimas buvo realiausias tuometinėje sudėtingoje situacijoje. Audroms apimus, suvažiavime diskutuota ir apie ankstyvesnės istorijos temas. Viena iš pagrindinių temų – *Nuo „didžiųjų žmonių“ istorijos prie istorinės antropologijos: kaip rašyti Viduramžių ir ankstyvųjų Naujųjų laikų biografijas*. Šioje sekcijoje istorikų akiratyje atsidūrė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės reikšmingų asmenybių portretai, įgavę naujų spalvų – ne tik kaip didūs žmonės, bet ir kaip tiesiog žmonės, reprezentuojantys epochą, kurioje gyveno.

Kadangi nuo pat 1918 m. Lietuva daug kur istorijoje dalijasi panašiais likimo keliais su Latvija ir Estija, tikslinga buvo surengti sekciją, kuri buvo skirta būtent visoms valstybėms, – *Baltijos šalių istorijos XX amžiuje: palyginimai ir sankirtos*. Joje aktyviai dalyvavo ir svečiai iš minėtų valstybių. Buvo lyginama tiek tarpukario geopolitinės preferencijos, tiek požiūriai į gynybą, nors buvo ir pranešimų, išėjusių iš tarpukario ribų. Didelė sekcija, kuri vadinosi *Sovietmečio atmintis: kolektyvinių tapatybių ir viešosios politikos išteklius šiandieninėje Lietuvoje*, buvo skirta ir sovietmečio patirtims atskleisti. Joje buvo aktualizuojamas ir perėjimas į dabarties Lietuvą. Šių eilučių autoriui teko skaityti pranešimą sekcijoje „*Redde quod debes*“ – *kovų už Laisvę istorijos*, kurioje buvo aptarta gausa temų, liečiančių ne tik Lietuvą, bet ir Ukrainą, kuriai, nepaisant atkaklių kovų, tą kartą, prieš 100 metų, taip ir nepavyko įtvirtinti savojo valstybingumo. Lietuvos nepriklausomybės kovos buvo analizuotos skirtingais aspektais. Akademine prasme ypatinga naujove galėtų būti laikoma sekcija *Judantis Žmogus. Mobilumo fenomenas ir jo transformacijos*, kurioje išsamiau aptartos bendražmogiškosios mobilumo ir migracijos problemos, aktualios visose epochose. Visose epochose aktuali ir istorija, todėl dėmesys skirtas ir istoriografijai, kuriai dedikuota visa sekcija. Čia buvo analizuojami istorijos rašymo pokyčiai įvairiose epochose. Sekcijoje *Tiriant (ne)sovietinę visuomenę: problemos, šaltiniai ir metodai* vėl grįžta prie sovietmečio tyrimų. Natūralu, kad, didėjant laiko distancijai, vis daugės istorikų tyrimų, skirtų šiam laikotarpiui, nors jie vis dar sudėtingi dėl daugybės gyvų liudininkų ir jų įsitikinimų. Kita be galo karšta tema, sulaukianti didelio visuomenės susidomėjimo, – partizanų kovos arba „karas po karo“. Šiai temai buvo skirta sekcija *Lietuva 1944–1953 metais: atrandant partizanų valstybę*, jos tikslas – konceptualiai apibūdinti, ar apskritai realus yra terminas *partizanų valstybė* ir ar galėtume istoriškai matyti pokario Lietuvą kaip tokią? Logiškai ieškant šio reiškinio priežasčių, vėlgi verta sugrįžti atgal. Todėl buvo aptariamas *Lietuvos socialinės struktūros modernėjimas 1918–1940 m.*, diskutuojama, kurie to meto pokyčiai buvo svarbiausi ir

reikšmingiausi. Neįprasta sekcija buvo *Įsivaizduoti praeitį: istoriografija, menas, istorinė kultūra*, joje buvo diskutuota apie labai ryškią ir svarbią sritį istorijoje – vaizduotę ir tai, kaip vaizduotė veikia istorikų darbus. Be dėmesio nebuvo palikti ir tie lietuviai, kurie liko už Lietuvos ribų, jų istorija. Tam buvo skirta sekcija *Diasporos vaidmuo Lietuvos modernėjimo kelyje*, kur buvo analizuojamas ne tik plačios išeivijos gyvenimas, bet ir jos ryšiai su Lietuva. Paskutinė sekcija *Akademinės istorijos ir istorijos didaktikos sankirtos Lietuvoje nuo tarpukario iki šiandienos: tęstinumo ir kaitos paieškos* ieškojo atsakymų į vieną išties sudėtingą klausimą: kiek akademinė istoriografija skiriasi nuo tos, kuri per mokymo programas pasiekia eilinį, dažnai specialiai visai nesidomintį adresatą? Kaip mokyti istorijos, kokias didaktines priemones naudoti? Šie nelengvi retoriniai klausimai dar ilgai seks Lietuvos istorikų bendruomenę, tačiau jų kėlimas jau pats savaime yra vertingas.

Po darbo sekcijose istorikų suvažiavimą užbaigė diskusija *Pasakojimas apie dvi Lietuvos*, kurioje dalyvavo daugybės mokslo institucijų atstovai: Vytauto Didžiojo universiteto doc. dr. Kastytis Antanaitis, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, Vilniaus universiteto dr. Violeta Davoliūtė-Opgenhorth, Klaipėdos universiteto dr. Vytautas Jokubauskas, Šiaulių universiteto dr. Simonas Strelcovas, Vilniaus universiteto doc. dr. Aurimas Švedas. Diskusiją moderuoti garbė teko šių eilučių autoriui, Vytauto Didžiojo universiteto dokt. Simonui Jazavitaui. Šioje diskusijoje buvo stengiamasi sudėti visus pagrindinius akcentus, kurie kilo klausantis kolegų pranešimų ir dalyvaujant diskusijose. Buvo dar kartą išsamiai aptartas Vasario 16-osios Lietuvos politinis, visuomeninis ir karinis gyvenimas, ieškota, ko iš to laikotarpio mes galime pasimokyti ir nūdienos Lietuvoje. Atsižvelgiant į dažnai sudėtingą, nuoširdžių diskusijų klimatą Lietuvoje, galima džiaugtis, kad šioje diskusijoje dalintasi rimtais argumentais, tačiau išsaugota kolegiška atmosfera ir šviesiai pažiūrėta į ateities galimybes.

4-asis Lietuvos istorikų suvažiavimas nebūtų galėjęs vykti be gausybės draugų ir rėmėjų. Suvažiavimo globėja – Kauno miesto savivaldybė, mecenatai ir rėmėjai: Lietuvos mokslo taryba, koncernas „MG Baltic“, „AB Volfas Engelman“, AB Stumbras“. Visa tai koordinavo organizacinis komitetas, vadovaujamas Jono Vaičenonio. Lietuvos istorikų bendruomenė turėjo tikrai prasmingą renginį, kuriame dalyvavo ir kolėgos iš Lietuvos istorijai svarbių kaimyninių šalių – Vokietijos, Lenkijos, Ukrainos, Latvijos ir Estijos. Belieka laukti jau 5-ojo istorikų suvažiavimo, kurio dalyviams ir organizatoriams tenka nelengva užduotis – pranokti aukštai iškeltą kartelę.